

Η ψυχή, η ζωή και ο Θάνατος στην Παλαιά Διαθήκη

/ [Πεμπουσσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Ολοκληρώνοντας την εξέταση των σχέσεων της ψυχής με την καρδιά στην Παλαιά Διαθήκη (προηγούμενο άρθρο: www.remptousia.gr/?p=84254), η μελέτη της κ. Ε. Παπαϊωάννου, η οποία εξετάζει γενικότερα τη διδασκαλία της Παλαιάς Διαθήκης για την ψυχή, προχωρά στη διερεύνηση των σχέσεων ψυχής και θανάτου στα κείμενα του αρχαίου Ισραήλ.

Ίσως το σημαντικότερο στοιχείο της καρδιάς στην Π.Δ. είναι το ενδιαφέρον του ίδιου του Θεού γι' αυτήν. Ο Θεός την ερευνά και την δοκιμάζει (1 Παρ. 29,17, Ιερ. 17, 10), από αυτήν καταλαβαίνει ποιος πραγματικά είναι ο άνθρωπος, την καθαρίζει δημιουργώντας τις προϋποθέσεις να ενωθεί μαζί Του. Η αλλαγή της από την σκληρότητα στην οποία είχε περιπέσει, στην φυσιολογική θερμή της λειτουργία, σηματοδοτεί την απαρχή μιας καινούργιας ζωής. Η αλλαγή επίσης στην στάση των ανθρώπων απέναντι στον Θεό, που αποτελεί έναν από τους κεντρικούς άξονες του προφητικού κηρύγματος, αρχίζει πάντοτε από την καρδιά και συντελείται κατά μεγάλο μέρος εντός αυτής (Μαλ. 3,23). Οι εσωτερικές κινήσεις της καρδιάς αντανakλούν σε ολόκληρο τον άνθρωπο, άρα και σε όλες τις εξωτερικές του εκδηλώσεις. Ιδιαίτερα στενή είναι η σχέση της κατάστασης της καρδιάς με την όψη του ανθρώπινου προσώπου (Σοφ. Σειρ. 13,25, 27,6).

Οι παραπάνω αναφορές έδειξαν περιληπτικά την οφθαλμοφανέστατη νοηματική συγγένεια των ανθρωπολογικών όρων ψυχή και καρδιά, σε σημείο που πολλές φορές μπορεί να θεωρηθούν ως ταυτόσημοι. Ωστόσο η εκτεταμένη χρήση και των δύο όρων από την Π.Δ. δεν φανερώνει ούτε υποκρύπτει σε καμία περίπτωση ότι η τελευταία «ταλαντεύεται» ανάμεσα σε δύο διαφορετικά ανθρωπολογικά κέντρα, συνεπώς εισηγείται και δύο διαφορετικές ανθρωπολογίες. Εκφράζονται απλώς δύο διαφορετικές τάσεις – οπτικές γωνίες οι οποίες αφορούν τον ένα και τον αυτόν άνθρωπο. Η μεν έννοια της ψυχής φωτίζει την οντολογία του ανθρώπου στην πρωτογενή της διάσταση και στην εξωτερική της. Ενώ η έννοια της καρδιάς εκφράζει στο μεγαλύτερο μέρος της την εσωτερική του αξία.

Καθίσταται έτσι απαραίτητο για τον δυναμισμό της παλαιοδιαθηκικής ανθρωπολογίας, ένα «κέντρο» που δίνει τη δυνατότητα στον άνθρωπο συνεχώς να επαναπροσδιορίζεται και να επεκτείνει τα όρια της ύπαρξής του[73].

4: Η ΨΥΧΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ

Στην κοινή λογική, κάθε συζήτηση για τη σχέση μεταξύ ψυχής και θανάτου αντανakλαστικά παραπέμπει στην τύχη της ψυχής μετά τον θάνατο. Κάτω από αυτό το σκεπτικό θα φαινόταν εκ πρώτης όψεως πιο λογικό, ο τίτλος αυτού του κεφαλαίου να επιγραφόταν ως: Η ψυχή μετά τον θάνατο. Ωστόσο ένας τέτοιος τίτλος θα απέβαινε εξ αρχής αποπροσανατολιστικός στην παρούσα προσπάθεια, η οποία επικεντρώνεται στην έννοια της ψυχής μέσα το πνεύμα της Π.Δ. Στο προηγούμενο κεφάλαιο εξετάσαμε την σχέση ψυχής και σώματος, όπου είδαμε ότι δεν νοείται το ένα χωρίς το άλλο. Δεν θα κινδυνεύαμε να σφάλουμε λέγοντας ότι ακόμη και η έκφραση «άρρηκτος δεσμός ψυχής και σώματος», ο οποίος κατά κόρον χρησιμοποιείται από ερευνητές της παλαιοδιαθηκικής ανθρωπολογίας και τον οποίο υιοθετήσαμε και εμείς στην εργασία μας, είναι «λίγος» για να περιγράψει το πνεύμα της Π.Δ. αναφορικά με αυτό το ζήτημα. Αυτή η σχέση ψυχής και σώματος καθορίζει και την θέση της Π.Δ. απέναντι στην ψυχή κτά τον θάνατο.

Στην εβραϊκή σκέψη η ψυχή δεν μπορεί να εννοηθεί ως κάτι το ξεχωριστό από το σώμα, ώστε να μπορεί να υπάρξει χωρίς αυτό[74]. Αυτό σε πρώτη ανάγνωση σημαίνει ότι για την αρχέγονη εβραϊκή θεολογική σκέψη, η ψυχή ακολουθεί κατά το θάνατο το σώμα. Με άλλα λόγια, κατά το θάνατο παύει η λειτουργία της ψυχής ως ζωτική ενέργεια και το σώμα νεκρώνεται. Ωστόσο άμεσα ανακύπτει το ρώτημα: και τι συμβαίνει μετά τον θάνατο; Η ψυχή εξαφανίζεται; Και αν όχι τότε σε ποια μορφή υφίσταται και ποια η τύχη της; Για να απαντήσουμε σε αυτά τα ερωτήματα είναι απαραίτητο να εξετάσουμε ταυτόχρονα, έστω σε αδρές γραμμές, τι συμβαίνει μετά τον θάνατο του ανθρώπου στην παλαιοδιαθηκική ανθρωπολογική σκέψη.

4.1 Τάσεις στη σύγχρονη έρευνα

Κατά τον καθηγητή Π. Μπρατσιώτη φαίνεται εκ πρώτης όψεως σχήμα οξύμωρο μία έννοια όπως η ψυχή, της οποίας το περιεχόμενο είναι ταυτόσημο κυρίως με τη ζωτική ενέργεια-την ίδια τη ζωή, να απαντά σε σχέση εξάρτησης με ρήματα και επίθετα από ρήματα που σημαίνουν τον θάνατο[75] (Αριθμ. 23, 10, 35,80, Ιησ. 2,14, Κρ. 5,18, 16,16, Α΄ Βασ. 28,9, Β΄ Βας. 14,7, Γ΄ Βας. 19,4, Παροιμ. 19,18, Ιευ. 13,19). Το οξύμωρο της υποθέσεως επιτείνεται ακόμη περισσότερο όταν το νεφές αποδίδεται με τον όρο νεκρός άνθρωπου ή απλά νεκρός (Αρ. 5,2, 6,11, 9, 6-10, Λευϊτ. 19,28, 21,1, 22,4). Μία εξήγηση δίνει ο ίδιος, ότι στις περιπτώσεις αυτές ή

έννοια της ψυχής ταυτίζεται με την έννοια άνθρωπος. Όπως επίσης, ότι εάν υποτεθεί ότι η ψυχή διακριτό αποτελεί συστατικό του ανθρώπου – πράγμα που ο ίδιος υποστηρίζει σθεναρά σε όλο του το έργο- στις συγκεκριμένες περιπτώσεις, δεν πρέπει να εκλαμβάνεται «ως μέρος αντί του όλου[76]», αφού όπως λέει ο ίδιος προσδιορίζει ολόκληρο τον άνθρωπο.

Επεκτείνοντας την σκέψη του ο εν λόγω ερευνητής σχετικά με την τύχη της ψυχής κατά τον θάνατο και μετά τον θάνατο, υποστηρίζει ότι όσο η ψυχή είναι εντός του ανθρώπου είναι ψυχή ζώσα (Γεν. 2,7), όταν εξέρχεται η ψυχή, ονομάζεται ψυχή τετελευτηκυία (Λευϊτ. 21,11) ή απλώς ψυχή (Αριθ. 9,6-7). Εδώ παρατηρεί κανείς ότι καθίσταται εμφανέστατη η άποψη του Μπρατσιώτη, ότι η ψυχή, παρά τον στενό δεσμό της με το σώμα, είναι διαφορετικό στοιχείο. Όσο ο άνθρωπος είναι ζωντανός, η ψυχή βρίσκεται εντός του (Β΄ Βας. 1,9). Όταν ο άνθρωπος πεθάνει τότε η ψυχή «εξέρχεται»[77]. Οδηγείται κατ' αυτόν τον τρόπο στο συμπέρασμα ότι η ψυχή είναι το πνευματικό στοιχείο του ανθρώπου, το οποίο συνεχίζει να ζει, όταν διαλυθεί η ενότητά της με το σώμα κατά τον θάνατο και το τελευταίο διαλυθεί.

[Συνεχίζεται]

[73] *Ο.π.*, σ. 628.

[74] Δ. Καϊμάκη, *Η ανάσταση των νεκρών στην Παλαιά Διαθήκη*, σ. 29.

[75] *Μπρατσιώτης, Ανθρ.*, σ. 97-98

[76] *Ο.π.*, σ. 98. Ο Μπρατσιώτης, ενώ αρνείται κάθε δυαλιστική διάκριση ψυχής και σώματος αποδέχεται τον όρο «διφυής» ως δηλωτικό του διμερούς του ανθρώπου. Με βάση ωστόσο πολλούς ερευνητές, ορισμένους από τους οποίους επικριτικά αναφέρει στο έργο του, ούτε το «διφυές» ούτε ο «άρρηκτος δεσμός» μπορούν να αποδώσουν το πραγματικό περιεχόμενο της ψυχής στην Π.Δ. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια σε καμία περίπτωση ότι αμφισβητείται η επιστημονική εγκυρότητα του συγκεκριμένου έργου του, στο οποίο παραπέμπουν πολλοί επιφανείς ξένοι και Έλληνες ερευνητές, όπως διαπιστώσαμε κατά την έρευνά μας. Βλ. υποσ. 29.

[77] *Ο.π.*, σ.115